

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА СУДОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ

THE PROBLEMS OF DETERMINATION OF THE ARTICLE OF FORENSIC TECHNICAL EXAMINATION OF DOCUMENTS

Попович І.І.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Ужгородського національного університету

У статті розглядаються питання, пов'язані з визначенням предмета судово-технічної експертизи документів. Викладаються думки відомих криміналістів щодо сутності судово-технічної експертизи, її предмета та кола вирішуваних задач.

Ключові слова: предмет судово-технічної експертизи документів, реквізити документа, матеріал документа, ідентифікаційні завдання, діагностичні завдання.

В статье рассматриваются вопросы, связанные с определением предмета судебно-технической экспертизы документов. Излагаются мнения известных криминалистов относительно сущности судебно-технической экспертизы документов, ее предмета и круга решаемых задач.

Ключевые слова: предмет судебно-технической экспертизы документов, реквизиты документа, материал документа, идентификационные задачи, диагностические задачи.

The questions related to determination of the article of judicial-technical examination of documents are examined in the article. The opinions of the known criminal lawyers are expounded in the relation to essence of judicial-technical examination of documents, its object and circle of the decided tasks.

Key words: article of judicial-technical examination of documents, essential elements of document, material of document, identification tasks, troubleshooting problems.

Постановка проблеми. Натепер судово-технічна експертиза документів є найбільш розповсюдженим й найскладнішим видом криміналістичних експертиз, що призначаються в будь-якому виді судочинства – кримінальному, цивільному, адміністративному й господарському. Затребування такої експертизи в практиці досудового розслідування й судового розгляду справ визначає і потребу її теоретичного обґрунтування, систематизації мети й завдань. Ще й досі дискусійними залишаються наукові положення щодо предмета, об'єкта, завдань, методології судово-технічної експертизи документів. Науково-методичні основи цієї експертизи представлені у вигляді окремих методів вирішення її завдань. Проте впровадження цифрових технологій виготовлення документів, які призвели до кардинальних змін способів виконання реквізитів й рецептур матеріалів письма, потребують розроблення нових методів й методик експертних досліджень.

Стан опрацювання. Наукове вивчення проблем судово-технічного дослідження документів, розроблення нових експертних методик, використання можливостей експертних досліджень у розкритті, розслідуванні та попередженні злочинів проводилося паралельно з розвитком науки криміналістики. Значний доробок у продукуванні та накопиченні знань у галузі використання спеціальних знань у галузі технічного дослідження документів зроблено в докторських й кандидатських дисертаціях та низці інших монографічних праць вітчизняних вчених. Методологія судової ідентифікації розроблялася М.Я. Сегаєм, методологічні проблеми криміналістики як науки висвітлені Г.А. Матусовським, методологічні проблеми використання даних природничих та технічних наук у кримінальному судочинстві вивчалися В.Г. Гончаренком та на прикладі дослідження документів – В.К. Лисиченком, С.І. Тихенком та іншими відомими науковцями. Ґрунтовно питання судово-технічної експертизи документів розглядалися в дисертаціях вітчизняних науковців О.В. Воробей, С.Ф. Гавенка, О.Л. Кобилянського, С.Д. Павленка, В.М. Палій, Л.Л. Патик, С.Ю. Петряєва, М.Х. Штекельберг та ін.

Мета статті. Ефективність проведення судово-технічної експертизи документів залежить від вирішення де-

кількох проблем: організаційно-правової, яка включає регулювання й регламентацію судово-експертної діяльності, методологічної, яка потребує чіткого визначення предмета дослідження, конкретизацію завдань, визначення компетенції експерта; інформаційно-методичної, що включає питання інформаційного й методичного забезпечення проведення судово-технічної експертизи документів. Одним із важливих залишається питання щодо предмета такого виду експертизи.

Виклад основного матеріалу. Криміналістичне дослідження документів як розділ криміналістики сформувався давно, проте й дотепер його теоретико-методологічні основи розроблені не повною мірою, що можна прослідкувати за різними найменуваннями цього розділу у підручниках з криміналістики, зокрема, окрім класичного терміна «криміналістичне дослідження документів», вживається й такі терміни, як «криміналістичне документознавство», «криміналістична докуметологія». Ми погоджуємося із думкою Н.Н. Шведової, що таке механічне запозичення терміна не дуже вдале, оскільки документознавство являє собою самостійну наукову дисципліну, яка вивчає закономірності походження й функціонування документа як соціального феномена з метою оптимального використання документованої інформації в комунікаційних процесах. Криміналістичне ж дослідження документів вивчає закономірності відображення в документах криміналістично значущої інформації з метою розкриття й розслідування злочинів, що наочно демонструє незбіжність предметних галузей різних галузей знань. До того ж криміналістичному вивченню піддаються діагностичні й ідентифікаційні ознаки рукописних й не рукописних реквізитів як справжніх, так і підроблених документів, що значно ширше кола об'єктів документознавства як наукової дисципліни, яка вивчає лише справжні, легітимні документи, тобто ті, що виконані із дотриманням певних технічних умов (правил документування). Вона звертає увагу й на те, що ключовим моментом у розмежуванні розглядуваних питань є питання щодо предмета криміналістичного дослідження документів [1, с. 17].

У понятті предмета експертизи, конкретного чи галузевого, як і у понятті предмета будь-якої іншої пізнавальної діяльності, синтезують поняття: а) об'єкт експертизи – у широкому та вузькому розумінні, іншими словами фактичні обставини, що пізнаються засобами експертизи, а також матеріальні носії інформації про ці об'єкти; б) експертні завдання чи питання, що мають бути вирішені; в) метод експертного дослідження; г) інші умови та обставини [2, с. 9–10]. На думку Г.М. Надгорного, предмет судової експертизи у науковій літературі диференціюється на декілька груп за змістом визначень: а) застосування спеціальних знань для вирішення певних питань; б) встановлення фактичних даних на основі спеціальних знань; в) вирішенні завдань за допомогою застосування спеціальних знань; г) дослідження за допомогою спеціальних знань обставин справи чи конкретних матеріальних об'єктів [3].

Мета дослідження, що сформульована в питанні слідчого або суду, та умови, що конкретизують завдання, є основними елементами експертного завдання. З цього приводу Т.В. Авер'янова зазначає, що судово-експертні дослідження завжди пов'язані із виявленням і вивченням властивостей і ознак об'єктів, котрі в результаті предметно-практичної та пізнавальної діяльності дають змогу встановлювати деякі події або інші фрагменти реальності, що мали місце раніше. Від правильного визначення завдання залежить істинність та вірогідність його розв'язання [4, с. 77]. Вітчизняні науковці О.В. Хомутенко та С.В. Кудряшова визначають предмет експертизи як інформацію про факти та обставини справи, яка одержується в результаті дослідження об'єкта, а також фактичні дані, з'ясування яких потребує виключно спеціальних знань експерта відповідної спеціальності [5, с. 556].

Нині в теорії судової експертизи під час дослідження предмета виділяють в його змісті науковий і практичний аспекти [6, с. 199]. У науковому аспекті предмет судової експертизи – це група об'єктивних закономірностей, досліджуваних у певній галузі наукового знання. У цьому разі варто мати на увазі предмет галузі знань, що становить наукову основу експертизи того або іншого роду, виду, а не процесуально-прикладне значення предмета експертизи. Науковим предметом судової експертології, як галузі знання, є два види закономірностей. Це закономірності, які зумовлюють виникнення властивостей об'єктів експертного дослідження: формування властивостей об'єктів як елементів злочинної події; функціонування та взаємодії об'єктів в обставинах розслідуваної події; відображення властивостей об'єктів у навколишній матеріальній обстановці; просторово-часові й причинно-наслідкові зв'язки та відносини об'єктів, що виникають до, у момент і після події злочину, а також закономірності дослідження об'єктів експертизи: пошук, виявлення і фіксація об'єктів, їх властивостей і ознак; встановлення в об'єктах потенційної кримінально-релевантної інформації [7, с. 73]. У практичному аспекті в предметі судової експертизи виділяють процесуальну та гносеологічну сторони. Процесуальна сторона предмета судової експертизи має вираз у колі обставин, що встановлюються за допомогою спеціальних знань і є елементами системи доказів. Гносеологічна сторона предмета судової експертизи має вираз у тому, що предметом пізнання під час практичного експертного дослідження є властивості об'єкта дослідження [6, с. 200].

Судово-технічна експертиза документів відноситься до традиційних криміналістичних експертиз. Вона викремлена в самостійний рід завдяки специфіці предмета експертизи, досліджуваних об'єктів й вирішуваних задач. Предметом судово-технічної експертизи документів є фактичні обставини, які встановлюються в процесі техніко-криміналістичного дослідження, що пов'язані із виготовленням документів, ототожненням матеріалів документів й технічних засобів виготовлення документів, що можуть мати значення доказів за кримінальними провадженнями,

адміністративними й господарськими справами. Окремі автори предмет техніко-криміналістичної експертизи документів окреслюють сукупністю різноманітної інформації, що відображається в документах під час їх виготовлення, використання та незаконного втручання в їх зміст [8, с. 127].

До кола спеціальних знань експерта, який спеціалізується на проведенні судово-технічної експертизи документів, входять знання щодо: способів виготовлення бланків справжніх документів; засвідчувальних й друкарських форм; складу й властивостей розповсюджених матеріалів письма; способів й ознак підроблення різноманітних реквізитів; факторів, що впливають на зміну стану документа, основних елементів захисту документів від підроблення; можливостей сучасної поліграфічної, копіювально-розмножувальної й комп'ютерної техніки у виготовленні й підробленні документів. Отже, до компетенції експерта, який проводить судово-технічну експертизу документів входять: ідентифікація й діагностика предметів, пристроїв за реквізитами, що є в документі; встановлення способу виконання реквізитів у документі, факту й способу внесення в його зміст змін; визначення первинного змісту зміненого тексту; виявлення невидимих й слабо видимих текстів; визначення давності й хронологічної послідовності виконання реквізитів у документах; визначення походження документа або його окремих реквізитів тощо.

Техніко-криміналістичне дослідження документа містить вивчення реквізитів документа й матеріальної субстанції (матеріалів документа). Реквізити документа – це узагальнена назва текстів, зображень, виконаних поліграфічним способом або на знакодрукуювальних пристроях: рукописних записів, підписів, відбитків печаток і штампів. Матеріали документа – це умовна назва матеріалів й речовин, що призначені для виготовлення документів: матеріали письма (застосовуються для виконання реквізитів у документі), основа документа (папір, картон), допоміжні матеріали (застосовуються для скріплення, брошурування частин документа, для корегування реквізитів). До матеріалів документів відносять також речовини, що використовуються із злочинною метою для видалення реквізитів у документі [9, с. 80].

Сучасний рівень розвитку судово-технічної експертизи документів дозволяє об'єктивно вирішувати експертні задачі за найрізноманітнішими об'єктами. Поряд із ідентифікаційними задачами експерту в галузі судово-технічної експертизи доводиться вирішувати й діагностичні задачі. Нині діагностика стала самостійним напрямом техніко-криміналістичного дослідження документів. Розроблена теоретична база діагностики, шляхом експериментальних досліджень виявлені комплекси ознак друкарських форм, що свідчать про спосіб виготовлення документа. Аналіз методичних підходів до вирішення діагностичних й ідентифікаційних завдань стосовно реквізитів документа й матеріалів документа показує, що більшість з них ґрунтується на принципах і використанні загальних методів: мікроскопії, фотографії, профілографії, методів суміщення, моделювання, а також таких специфічних фізико-хімічних методів, як спектрографія, спектрометрія та ін. Необхідно зазначити, що на результативність ідентифікаційних судово-технічних експертиз документів впливає механізм утворення слідів, особливостей взаємодії слідотворюючої й слідосприймаючої поверхонь. Повнота відображення особливостей будови робочої поверхні друкарської форми суттєво залежить від особливостей будови слідосприймаючої поверхні. Для реквізитів документів це може бути матеріал документа (папір, пластик, плівка тощо) [1, с. 21]. О.Г. Задоров звертає увагу на те, що суттєвий вплив на результативність ідентифікаційного дослідження відбитків друкарських форм надає матеріал, застосований для їх виготовлення. Так, для печаток (штампів), виготовлених на основі рідких фотополімерів, властиві підвищена еластичність і знижена стійкість, що впливає на

ідентифікаційний період індивідуальних ознак зовнішньої будови робочої поверхні печатки [10].

На нашу думку, предмет судово-технічної експертизи документів становлять факти, що мають доказове значення для кримінального провадження, господарської, адміністративної або цивільної справи, що пов'язані із виготовленням документів, ототожненням матеріалів документів і засобів їх виготовлення, зміною первинного змісту, використанням і збереженням документів.

Висновки. Отже, судово-технічна експертиза документів досліджує фактичні обставини, що пов'язані із використанням документів, ототожненням матеріалів і засобів їх виготовлення, які встановлюються на основі спеціальних знань. Таке експертне дослідження проводиться з метою встановлення способу виготовлення або підроблення документів і застосовуваних для цього технічних засобів, відновлення пошкоджених документів, дослідження матеріалів документів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шведова Н.Н. Вопросы методологии криминалистического исследования документов. Судебная экспертиза. Выпуск 1(41): научно-практический журнал. Волгоград: ВА МВД России, 2015. С.16–23.
2. Арсеньев В.Д. Соотношение понятий предмета и объекта судебной экспертизы. Проблемы теории судебной экспертизы: Сб. науч. тр. ВНИИСЭ. Москва: ВНИИСЭ, 1980. Вып. 44. С. 3–24.
3. Надгорный Г.М. О понятии предмета судебной экспертизы. Криминалистика и судебная экспертиза. Киев: Вища шк., 1989. Вып. 38. С. 10–15.
4. Аверьянова Т.В. Экспертные задачи: понятие и классификация. Известия Тульского гос. ун-та. Серия: Современные проблемы законодательства России, юридических наук и правоохранительной деятельности. Вып. 4. Тула, 2001. С. 75–81.
5. Хомутенко О.В., Кудряшова С.В. Про предмет і об'єкт судової економічної експертизи. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. пр. 2010. Вип. 10. Харків, 2010. С. 553–561.
6. Лубенцов А.В. Предмет і завдання судової автотехнічної експертизи Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2017. Вип. 17. С. 198–204.
7. Полупанов О.М. Предмет і завдання судової експертизи. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2014. № 12. С. 72–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2014_12_20.
8. Криміналістичне документознавство: практ. посіб. / В.В. Бірюков, В.В. Коваленко, Т.П. Бірюкова, К.М. Ковальов; за заг. ред. В.В. Бірюкова. Київ: Вид. Паливода А. В., 2007. 332 с.
9. Черткова Т.Б., Тросман Э.А. Современные возможности судебно-технической экспертизы документов. Теория и практика судебной экспертизы. № 2(2), 2006. С. 80–88.
10. Задоров А.Г. Об идентификационной значимости некоторых признаков фотополлимерных удостоверительных форм, отображающихся в отпечатках в документах. Судебная экспертиза. 2013. № 4 (36). С. 107–116.

УДК 343.125

ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ДОСТАВЛЕННЯ ТА ПРИВОДУ ОСОБИ

THE GROUNDS AND PROCEDURE FOR THE APPLICATION OF CRIMINAL PROCEDURAL AND ADMINISTRATIVE DELIVERY AND THE PERSON'S REASON

Поцілуйко В.М.,
аспірант

Запорізького національного університету

У статті визначено підстави та порядок застосування кримінально-процесуального та адміністративного доставлення та приводу особи. Наведені аргументи, що вказують на наукову доцільність порівняльно-правового дослідження таких заходів забезпечення провадження в кримінальних справах та справах про адміністративні правопорушення. З'ясовано характер обмежень прав і свобод осіб під час застосування стосовно них кримінально-процесуального та адміністративного доставлення та приводу.

Ключові слова: адміністративне доставлення особи, затримання особи на підставі ухвали слідчого судді, суду з метою приводу, привід особи.

В статье определены основания и порядок применения уголовно-процессуальной и административной доставки и привода лица. Приведены аргументы, указывающие на научную целесообразность сравнительно-правового исследования данных мер обеспечения производства по уголовным делам и делам об административных правонарушениях. Выявлен характер ограничений прав и свобод лиц при применении их уголовно-процессуальной и административной доставки и привода.

Ключевые слова: административная доставка лица, задержание лица на основании постановления следственного судьи, суда с целью привода, привод лица.

The article defines the grounds and procedure for the application of criminal procedural and administrative delivery and the person's case. The following arguments indicate the scientific expediency of a comparative legal study of the measures to ensure the conduct of criminal proceedings and cases of administrative offenses. The nature of the restrictions of the rights and freedoms of the persons, when applying to them the criminal-procedural and administrative delivery and reason, is revealed.

Key words: administrative delivery of a person, detention of a person on the basis of the decision of the investigating judge, court for the purpose of the cause, reason of the person.

Актуальність тематики статті. Варто зауважити, що Концепцією реформування кримінальної юстиції України, затвердженою Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008, метою якої стало рефор-

мування системи кримінальної юстиції у напрямі подальшої демократизації, гуманізації, посилення захисту прав і свобод людини, відповідно до вимог міжнародних правових актів і зобов'язань нашої держави перед євро-